

Spør etter fisk, datamaskiner, ord og tid

Thomas Hylland Eriksen

I et par-tre år har jeg skrevet en månedlig spalte i *Magasinet*, Dagbladets lørdagsbilag. Tanken bak spalten er at samfunnsvitere skal bruke sine fagkunnskaper på andre måter enn de er vant til. Ideen er ... glimrende. Sjangeren er mini-essayet. Maksimumslengde er 5000 tegn. Det er vanskeligere å skrive kort enn langt, og jeg bruker nesten alltid like lang tid på å stryke som på å skrive. Her er noen spor. Jeg husker ikke nøyaktig når de stod på trykk, og derfor er listen alfabetisk og ikke kronologisk. Mer kommer når jeg får ryddet i harddiskene mine.

Oktober 2007
THE

Spis gulrøtter mens det fremdeles er sunt

Den økte tilgangen på informasjon har ikke gjort oss tryggere på oss selv. Bare mer nevrotiske.

Man skulle ikke tro det når man leser avisene, men sannheten er at livet aldri har vært tryggere enn det er for deg og meg. I de fleste samfunn vi kjenner til, har det vært normalt at barn døde. Fikk man ti, kunne man håpe at halvparten vokste opp. Dødelig sykdom og fatale ulykker var en del av hverdagen og er det fremdeles i store deler av verden. Men ikke hos oss.

Det var så mye de ikke visste. I dag vet vi blant annet at fisk er sunt og sukker usunt, at antibiotika var en helsikes flott oppfinnelse og at ozonlaget er blitt tynt i tinningene. Vi regner uten videre med å leve til vi er 80, og går ut fra at legene har funnet en kur mot Alzheimer innen den tid. Ingen trenger å dø av tæring eller hjertesorg lenger.

Likevel er det en bekymret kultur, dette, en kultur med en nevrotisk interesse for risiko. Da sosiologen Ulrich Beck utga «Risikosamfunnet» i 1986, ble han et verdensnavn over natten. Grunnen var at han hadde pekt på en tendens mange hadde hatt en diffus anelse

om uten å sette ord på den, nemlig følelsen av økt risiko. Beck var særlig opptatt av miljøproblemer og krigsfaren, men senere har både han og andre skrevet om risiko knyttet til livsstil og det dagligdagse.

Opplevelsen av risiko er ikke fornuftig. Det vi er reddet for, er sjelden det som rammer oss. Mange er redde for å fly, men forsvinnende få faller ned. Nesten ingen blir spist av hai. De som er reddet for å bli rammet av vold, er de som sjeldnest blir det, nemlig eldre kvinner.

Det som pirrer og skremmer mest, er det ukjente og usikre. På samme tid som det mystiske ebola-viruset herjet i Sentral-Afrika, døde flere kongolesere av vanlig sovesyke enn av ebola. Ingen skrev om det. For et par år siden kom repressen i form av SARS, den nye lungesykdommen som rakk å drepe ca. 800 mennesker før den forsvant. Litt tidligere var det spredningen av miltbrann gjennom brev som satte hele verden i unntakstilstand. Totalt antall døde: Fem. Og så var det kugalskapen, som omvendte mange briter til vegetarianismen, men som aldri har utviklet seg til noen epidemi.

Statistikerne og de snusfornuftige kan smile overbærende av den «irrasjonelle frykten» for usannsynlige farer. De pleier å si at det er farligere å krysse gaten enn å ta fly, og at sannsynligheten for å bli drept av terrorister på en egyptisk strand er mindre enn sannsynligheten for at man får en takstein i hodet. Men det pirrer ikke fantasien å forestille seg at man kan bli overkjørt eller bli drept av en fallende takstein. Hvis mennesker var regnemaskiner, ville naturligvis ingen ha vært redde for å fly.

En risikotype som har økt eksplisivt de siste årene, er den som har å gjøre med livsstil. Her befinner vi oss virkelig i utrygt og usikkert farvann. «Spis gulrøtter mens det fremdeles er sunt,» pleide vi å si i min oppvekst. Gulrøtter er omtrent det eneste som fremdeles er sunt. Melk var sunt den gangen, men så ble det usunt, og nå er det visst i

ferd med å bli sunt igjen. Juryen er splittet i synet på appelsinjuicen, og nå hører jeg at det kan være skadelig å drikke for mye vann. Kanskje tiden er inne for å erklære at ingen drikk kan erstatte øl?

Ofte får man inntrykk av at ekspertene er uenige om det meste hva angår kosthold og livsstil. På den ene side er det fint å få i seg en del laks, siden den inneholder verdifulle omega 3-fettsyrer. På den annen side mener en del forskere at oppdrettsfisk inneholder så mange skadelige stoffer fra fôr og medisiner at man bør begrense seg til én porsjon i måneden. Lenge var det sunt å sole seg, men så ble det livsfarlig på grunn av faren for hudkreft, og bleke nordboere måtte kjøpe solkrem med kraftig UV-filter. Men nå hører jeg eksperter si at kjemikaliene i solkremen er farligere enn solen. EU forsøkte i sin tid å forby den svenske snusen, men svenske leger mener at snus er ufarlig.

I samfunn der innbyggerne virkelig lever i konstant fare, er det lite snakk om risiko. Der setter man kanskje heltene høyere enn ofrene, eller man aksepterer simpelthen at det er farlig å leve.

Vårt samfunns paradoksale frykt for reelle og innbilte farer skyldes en ulykksalig kombinasjon av to forhold: Troen på at vitenskapen og samfunnets maskineri skal ordne opp for oss, har ført til trygghetsnarkomani. Samtidig har den økte tilgangen på informasjon frigjort oss fra autoritetenes makt. Du trenger ikke lenger å tro på huslegen din, du kan selv sjekke symptomene på internett. Du er ikke lenger avhengig av én kilde, du kan selv velge hvem du vil tro på. Siden de fleste av oss verken er synske, geofysikere eller ernæringsfysiologer, blir det nokså tilfeldig hvilken ekspert vi velger å tro på. Og når man leser om SARS, terrorisme og miltbrann, er det umulig å beregne sannsynligheten for at akkurat *jeg* blir rammet av det.

Det er rent så man blir fristet til å konkludere med at det du ikke vet, har du ikke godt av.
Av og til er frihet bare et annet ord for utrygghet.